

Попова Д. А., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

Анотація. У статті досліджено сучасні тлумачення поняття «полікультурна компетентність» та наукові підходи до проблеми визначення полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму. Обґрунтовано, що полікультурна компетентність майбутніх фахівців з туризму повинна включати до свого складу компетенції, які відповідають вимогам сучасного суспільства та ринку праці. Запропоновано інтегроване визначення полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму.

Ключові слова: компетентність, полікультурна компетентність, фахівці з туризму, сучасне суспільство.

Аннотация. В статье исследованы современные трактовки понятия «поликультурная компетентность» и научные подходы к проблеме определения поликультурной компетентности будущих специалистов в сфере туризма. Обосновано, что поликультурная компетентность будущих специалистов по туризму должна включать компетенции, соответствующие требованиям современного общества и рынка труда. Предложено интегрированное определение профессиональной компетентности будущих специалистов по туризму.

Ключевые слова: компетентность, поликультурная компетентность, специалисты в сфере туризма, современное общество.

Annotation. The article analyzes the contemporary interpretation of the concept «multicultural competence» and scientific approaches to the definition of multicultural competence of future specialists in tourism. Attention is paid to the fact that multicultural competence of future specialists in tourism should include competencies that meet the requirements of modern society and the labour market. The integrated definition of multicultural competence of future specialists in tourism is proposed.

Keywords: competence, multicultural competence, future specialists in tourism, modern society.

Полікультурна освіта майбутніх фахівців з туризму покликана забезпечувати високий професіоналізм фахівців різних рівнів і ланок,

умови для самореалізації особистості, гнучкість, варіативність навчання, виражену гуманітарну спрямованість. Важливим є розробка методологічних засад побудови полікультурної освіти майбутніх фахівців з туризму, структури та змісту навчання. Дослідження полікультурної освіти майбутніх фахівців з туризму має спиратись на науково обґрунтовану модель компетентності фахівця галузі, на кращі досягнення світової теорії і практики освіти та вимагати наукове обґрунтування Концепції туристської освіти і змісту підготовки фахівців для галузі.

Структуру полікультурної компетентності майбутніх фахівців досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: С. О. Авхутська, Л. А. Гончаренко, В. В. Кузьменко, Н. І. Мачинська, О. В. Овчарук, В. В. Сафонова, М. В. Сімоненко, С. О. Сисова, Й. Болтен, А. Вирлахер, Й. Льонхофф, М. Має, Ш. Ратьє, В. Фішер, В. Хинц-Роммель, М. Шьонхут, И. Штрауб та ін. Проте проблеми щодо полікультурної компетентності майбутніх фахівців з туризму та її структури ще недостатньо висвітлені у сучасних наукових дослідженнях.

Мета нашої статті – дослідити наукові джерела з проблеми полікультурної компетентності майбутніх фахівців.

Для реалізації окресленої мети в статті передбачається вирішення таких завдань: визначити сучасні характеристики поняття «полікультурна компетентність»; розкрити сутність поняття «полікультурна компетентність майбутніх фахівців з туризму», через ключові компоненти полікультурної компетентності та їх зміст.

З метою адаптації національної системи освіти до європейського освітнього простору, збалансування інтересів національних ринку освітніх послуг і ринку праці, підвищення якості та ефективності підготовки кадрів Кабінет Міністрів України затвердив Національну рамку кваліфікацій – основу вітчизняної системи стандартизації освітньо-професійної підготовки кадрів [1].

Спираючись на положення Національної рамки кваліфікацій, можна стверджувати, що компетентність – це неспецифічні предметні уміння та навички, навіть не абстрактні розумові дії або логічні операції, а конкретні, життєво необхідні людині будь-якої професії та віку. У нормативному документі визначено дев'ять кваліфікаційних рівнів, наведено характеристику кожного з них за такими ознаками: знання, уміння, комунікація, автономність і відповідальність. Компетентність – це оволодіння особистістю відповідною компетенцією, яка містить її особистісне ставлення до предмета діяльності, саме тому компетенцію необхідно розуміти як задану необхідну умову, норму освітньої підготовки майбутнього фахівця, а компетентність – як її реально сформовані особистісні якості та мінімальний досвід діяльності [1].

У матеріалах проекту Європейської комісії «Тьюнінг (англ. Tuning) – гармонізація освітніх структур в Європі» зазначено, що компетентності – це динамічне поєднання когнітивних і мета-когнітивних умінь, навичок, знань і розуміння, міжособистісних, розумових і практичних вмінь, навичок і етичних цінностей [2]. Авторами проекту Тьюнінг розроблено фахові та загальні компетентності, відповідно до яких результати навчання повинні відповідати межах обґрунтування згідно з визначеними даними компетентностей. На основі проведеного дослідження виокремлено такі загальні компетентності із загального списку запропонованих: здатність до аналізу і синтезу; здатність застосовувати знання на практиці; базові загальні знання в галузі навчання; навички управління інформацією; навички міжособистісного спілкування; здатність працювати самостійно; базові комп'ютерні навички; вміння здійснювати дослідження.

Розкриття змісту термінологічної тріади «компетентність – професійна компетентність – полікультурна компетентність» повинно відображати логіку дослідження від загального до конкретного. Найбільш загальним є поняття «компетентність», яке у науковій літературі однозначно не визначене, притому, що діапазон тлумачень є достатньо широким. Компетентність розглядається як загальна здатність людини, яка набувається у процесі навчання, як сукупність особистісних властивостей, як освітній результат, який проявляється у готовності людини до життя і професійної діяльності [3; 4].

На думку Н. М. Величко, об'єднуючим моментом різних підходів до вивчення компетентності є трактування останньої як інтегративної якості, яка включає сукупність різних здатностей та характеристик особистості [5.]. Про інтегративну властивість компетентності пише, зокрема, О. І. Пометун, окреслюючи її як сукупність знань, умінь, навичок та досвіду [3]. Г. К. Селевко трактує компетентність як інтегральну якість особистості, яка проявляється в її загальній готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях та досвіді, набутих у процесі навчання [4]. З точки зору Г. І. Назаренко, «компетентність» – це особисте інтегроване утворення, яке включає смислові, світоглядні, операційно-діяльнісні елементи та зв'язки між ними [6].

На основі аналізу рекомендацій Європейської комісії щодо універсальних компетенцій С. О. Сисосва віднесла до найважливіших професійних компетенцій, на формування яких має спрямовуватися підготовка майбутніх фахівців, такі:

– соціально-особистісні (розуміння ролі власної професійної діяльності для соціально-економічного розвитку держави; розуміння та сприйняття етичних норм поведінки стосовно інших; сформована система цінностей та мотивації до професійної діяльності; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; толерантність і полікультурна грамотність);

– інструментальні (володіння основами професійної майстерності; здатність до писемної та усної комунікації державною та національними мовами, знання інших мов; використання програмних засобів та Інтернет-ресурсів;

– професійні (загальна професійна спрямованість навчання на професійний розвиток і саморозвиток студента, підготовка студента до навчання і професійного самовдосконалення упродовж життя) [7, с. 9–11].

Л. М. Коваль, аналізуючи різні підходи до визначення структури професійної компетентності, виділяє такі її складові [8, с. 99–100]:

– І. Я. Лернер, В. В. Краєвський та А. В. Хуторський професійну компетентність розглядають як єдність когнітивної, операціонально-технологічної та особистісної складових;

– А. К. Маркова у структурі професійної компетентності виокремлює такі компоненти, як спеціальний, соціальний, особистісний та індивідуальний;

– Є. О. Іванова структуру професійної компетентності розглядає на основі діяльнісного підходу, кожний із структурних елементів якої, а це спеціальний, соціальний та особистісно-індивідуальний – обов'язково поділяються на певні підструктурні елементи, спільною характеристикою для яких є професійна спрямованість особистості.

О. І. Гура обґрунтував структуру психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу, яка представлена не тільки змістовими (діяльнісними та особистісними) компонентами, а й механізмами і процесами їх генералізації та вияву (професійної самоорганізації) [9].

Поняття полікультурної компетентності має багато спільного з визначенням загальнокультурної компетентності у вітчизняній педагогіці. Так, О. В. Овчарук зазначає, що загальнокультурна компетентність стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства у всіх її аспектах, що передбачає передусім формування культури міжособистісних відносин, оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, принципи толерантності, плюралізму й дає змогу особистості:

– аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства;

– застосовувати засоби й технології інтеркультурної взаємодії;

– знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати рідну й іноземні мови, символіку та тексти;

– застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей, для розроблення і реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри;

– опанувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації [10].

Проаналізуємо різні підходи до визначення полікультурної компетентності у сучасних дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців.

Теоретичний аналіз джерел дозволяє констатувати існування різних поглядів щодо вищезазначеного поняття. Зокрема, німецькі дослідники Й. Болтен, А. Вірлахер, Й. Ленхофф, М. Травні, Ш. Ратъе, В. Фішер, В. Хинц-Роммель, М. Шенхут, І. Штрауб та ін. вважають, що полікультурна освіта спрямована на формування полікультурної компетентності. Г. Ауерххаймер, Й. Болтен, Ш. Ратъе вказують на те, що в даний час в європейському науково-педагогічному співтоваристві має місце дискусія про концепцію полікультурної компетентності та визначенні даного поняття [11, с. 81]. У зв'язку з різноманіттям підходів і визначень Ш. Ратъе виділяє такі підстави для класифікації:

– за ціллю полікультурної компетентності: чому вона сприяє, для чого вона потрібна?

Ш. Ратъе виділяє тут два полюси: підходи, орієнтовані на продуктивність (швидше в економічному розумінні), М. Шенхут, Й. Штрауб – успішність, А. Вірлахер – педагогічні (виховні) підходи, які висувають на перший план особистісний розвиток в ході полікультурних інтеракцій [12, с. 33–34];

– за ступенем узагальнення (специфіки) полікультурної компетентності: чи є вона швидше специфічною для певної культури або універсальною ключовою компетентністю?

Деякі автори, наприклад В. Херцог, визначають полікультурну компетентність як специфічну для певної культури, інші, до яких відносяться А. Вірлахер, Й. Ленхофф, говорять про її універсальний характер для будь-яких культур. Г. Лінк та І. Новво притримуються іншої думки: полікультурна компетентність ототожнюється в них з соціальною компетентністю, або розглядається в якості її компонента [12, с. 35–36]. Й. Болтен визначає полікультурну компетентність як «загальну діяльнісну компетентність з «полікультурним префіксом». Автор розуміє її як «гарамс-здатність» в полікультурному контексті [11, с. 85];

– за сферою застосування: в яких ситуаціях вона застосовна?

За Ш. Ратъе, в полікультурні компетентності використовується інтернаціональний підхід. А. Томас має на увазі під областю застосування полікультурної компетентності інтерактивні ситуації між індивідами-представниками різних культур. Інтерколективний підхід, запропонований І. Штрауб та В. Фіндте, враховує культури, існуючі в рамках національної культури тієї чи іншої країни. Поле застосування полікультурної компетентності, що визначається у відповідності з цим підходом, включає в себе не тільки інтерактивні ситуації між представниками різних груп і

колективів, яким притаманна своя культура, але і, як особливий випадок, ситуації міжнаціональної інтеракції [12, с. 38];

– за визначенням поняття культура: як визначається поняття культура, що є в основі визначення / концепції полікультурної компетентності?

На цій підставі Ш. Ратьє також виділяє дві групи підходів.

Представники одного підходу розглядають культуру як щось пов'язане і непротирічиве. Наприклад, А. Томас визначає культуру як «універсальну і типову для суспільства, організацій і груп систему орієнтирів» [13, с. 138]. Інший підхід полягає в тому, що культура розглядається вченими з точки зору її різноманітності і «фундаментальних протиріч». Так, М. Маї підкреслює, що кожна культура «гетерогенна і гібридна» [12, с. 40].

Угорські дослідники А. Пітер та Т. Ратц полікультурною компетенцією неавтентичної мовної особистості називають здатність здійснювати міжкультурну комунікацію, що базується на знаннях лексичних одиниць із національно-культурним компонентом семантики й уміннях адекватного їхнього застосування в ситуаціях міжкультурного спілкування, а також уміннях оперувати фоновими знаннями для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях опосередкованого і безпосереднього міжкультурного спілкування. Як стверджують угорські вчені, полікультурна компетенція – це комплексне явище, яке складається із набору компонентів, які належать до різноманітних категорій. Учені розрізняють такі компоненти полікультурної компетенції, як: лінгвокраїнознавчий, соціолінгвістичний, соціально-психологічний та культурологічний [14; 15].

Питання полікультурної компетентності досліджують і вітчизняні науковці. Зокрема, В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко зазначають, що полікультурна компетентність входить у структуру професійної компетентності. Під полікультурною компетентністю вони розуміють здатність особистості жити й діяти в багатокультурному середовищі, полікультурну грамотність, уміння використовувати свої знання в професійній діяльності, професійно значимі особистісні якості. Дослідники наголошують, що формування полікультурної грамотності має відбуватися не лише за допомогою введення спеціального курсу у вищих навчальних закладах, але й впровадження знань про етнічну й культурну багатоманітність, інтегрування їх у всі навчальні дисципліни [16, с. 91]. А. О. Н. Шукін, відзначає, що «формування полікультурної компетентності є безперервним процесом, значущим чинником якого є освіта» [17, с. 139].

На думку І. В. Соколової, та О. А. Івашко полікультурна компетентність майбутнього вчителя – це цілісне, інтегративне, багаторівневе, особистісне новоутворення, що є результатом професійної підготовки особи у вищому навчальному закладі та в процесі неперервної педагогічної освіти [18].

На думку О. М. Щеглової «Полікультурна компетентність майбутнього фахівця – це комплексна, професійно-особистісна якість майбутнього

фахівця, що формується на основі толерантності в процесі професійної підготовки, характеризується усвідомленням власної багатокультурної ідентичності й проявляється в здатності до розв'язання професійних задач конструктивної взаємодії з представниками інших культурних груп [19, с. 94].

І. В. Васютенкова визначає феномен полікультурної компетентності як інтегративну характеристику, що відображає здатність здійснювати політику полілінгвізму в полікультурному просторі. Учена вважає полікультурну компетентність системою якостей, що допомагають орієнтуватися в культурних відносинах рідної й іншомовної країни, та забезпечують досягнення мети виховання людини культури [20, с.19].

Л. І. Воротняк розглядає полікультурну компетентність як здатність людини інтегруватися в іншу культуру при збереженні взаємозв'язку з рідною мовою, культурою, яка ґрунтується на поєднанні особистісних якостей, синтезованих знаннях, уміннях і навичках позитивної міжетнічної й міжкультурної взаємодії, що в результаті сприяє безконфліктній ідентифікації особистості в багатокультурному суспільстві та її інтеграції в полікультурний світовий простір [21, с.106].

За визначенням Л. Ю. Данілової «полікультурна компетентність студента ВНЗ – це професійно значуща інтегративна якість особистості, що поєднує в собі мотиви пізнання і прийняття загального і специфічного в кожній із культур як цінності; знання законів і способів життєдіяльності і розвитку полікультурного суспільства та уміння їх застосовувати на практиці» [22].

Ознаками сформованості полікультурного компонента професійної компетентності фахівця сфери туризму вважають: сформоване світосприйняття студентів; усвідомлення себе носіями національних цінностей; розуміння взаємозалежності між собою та всіма людьми; розвинута комунікативна культура студентів, а саме: знання етики дискусійного спілкування та взаємодії із людьми, які дотримуються інших поглядів, віросповідань, із представниками інших культур; загальнопланетарний спосіб мислення; толерантність, повага до мови, релігії, культури різних націй [23, с. 133].

На думку В. В. Сафонові, в структурному плані полікультурна компетенція охоплює загальнокультурну, країнознавчо-марковану, культурознавчу, соціолінгвістичну та соціальну компетенції людини [24].

Як стверджує С. Іконнікова, Н. Б. Ішханян ввів термін «лінгвосоціокультурна компетенція», у якому об'єднано поняття лінгвокультурознавчої та соціолінгвістичної компетенцій. Формування полікультурної компетенції, як відомо, відбувається унаслідок засвоєння необхідного мінімуму соціокультурних знань, а також системи навичок та вмій узгодження власної поведінки із цими знаннями та вміннями [25, с. 45].

Полікультурна компетенція передбачає «ознайомлення тих, хто навчається, із національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки і здатність користуватися елементами соціокультурного контексту, релевантними для

породження і сприйняття мовлення з точки зору носіїв мови. Ці елементи – звичаї, правила, норми, соціальні умовності, ритуали, соціальні стереотипи, країнознавчі знання та ін.» [25, с. 178].

Для формування соціокультурної компетенції потрібне не знання країнознавства як комплексу наукових дисциплін, а так звані фонові знання, тобто знання про країну та її культуру. Особливості відображення реальності у конкретних мовах створюють мовні картини світу, невідповідність яких – основна перешкода на шляху досягнення повного взаєморозуміння учасників комунікативного акту.

Шляхом застосування системного підходу до аналізу полікультурної компетенції можна розглядати її як своєрідну цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, а саме:

– *країнознавчої компетенції* – знань про народ-носія мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки в галузі освіти, культури, специфіку побуту, традиції, звичаї;

– *лінгвокраїнознавчої компетенції* – здатності сприймати мову в її культуроносній функції, із національно-культурними особливостями. Ця компетенція охоплює знання мовних одиниць, зокрема із національно-культурним компонентом семантики, і вміння використовувати їх відповідно до соціально-мовленнєвих ситуацій;

– *соціолінгвістичної компетенції* – знань особливостей національного мовленнєвого етикету і невербальної поведінки та навички їхнього врахування у реальних життєвих ситуаціях, здатність організувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки та соціального статусу комунікантів.

Усі компоненти полікультурної компетенції взаємопов'язані через поняття культурного та соціального контекстів, а тому оволодіння ними має бути комплексним [25, с. 125–126].

Таким чином, на підставі узагальнення найбільш значимих трактувань вітчизняних і зарубіжних авторів, нами сформульовано інтегральне визначення феномену полікультурної компетентності, що поєднує в собі погляди вчених на зазначену проблему:

Полікультурна компетентність майбутнього фахівця з туризму – інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, що формується в процесі навчання, та включає систему полікультурних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, полікультурних якостей, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя й діяльності у сучасному полікультурному суспільстві, що реалізується в здатності ефективно вирішувати завдання професійної діяльності в процесі позитивної взаємодії із представниками різних культур.

Важливою умовою процесу формування полікультурної компетенції майбутніх фахівців з туризму є забезпечення студентів не тільки знаннями,

але й вироблення у них відповідних умінь і навичок оперувати набутими знаннями під час практичної діяльності.

- 1.** Про затвердження Національної рамки кваліфікацій / Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011>.
- 2.** Тьюнінг – гармонізація освітніх структур у Європі [Електронний ресурс] : http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf.
- 3.** Пометун О. І. Формування громадянської компетентності : погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18–24.
- 4.** Селевко Г. К. Компетентности и их классификация / Г. К. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
- 5.** Величко Н. М. Полікультурна компетентність як складова професійної компетентності педагога / Н. М. Величко // Вісник Житомирського державного університету. – 2010. – Випуск 54. Педагогічні науки. – С. 162–165.
- 6.** Назаренко Г. І. Професійна компетентність особистості викладача післядипломної педагогічної освіти / Г. І. Назаренко // Освіта Донбасу. – 2010. – № 2. – С. 80.
- 7.** Сисоева С. О. Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю / С. О. Сисоева // Компетентнісний підхід у сучасній університетській освіті: зб. наук. праць. – Рівне: НУВГ, 2011. – С. 3–11.
- 8.** Коваль Л. М. Потенціал історії як навчальної дисципліни в педагогічному навчальному закладі / Л. М. Коваль // Становлення майбутнього вчителя як суб'єкта цілісної педагогічної діяльності : соціогуманітарний вимір: монографія / [авт. кол. Ю. І. Блажевич, Г. С. Гамрецька, О. А. Кеңц, Л. М. Коваль, О. С. Поліщук, Н. С. Савчук]. – Хмельницький : ХГПА, 2011. – С. 89–108.
- 9.** Гура О. І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Олександр Іванович Гура. – К., 2008. – 38 с.
- 10.** Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : «К.І.С.», 2003. – С. 13–30.
- 11.** Bolten J. *Hinterkulturelle Kompetenz*. UTB — Handbuch der Medien- und Kommunikationswissenschaften / J. Bolten. — Opladen: Verlag Barbara Budrig, 2006.
- 12.** Rathje S. *Interkulturelle Kompetenz – Zustand und Zukunft eines umstrittenen Konzepts* / S. Rathje // *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*, 2006.
- 13.** Thomas A. *Interkulturelle Kompetenz – Grundlagen, Probleme und Konzepte* / A. Thomas // *Erwagen, Wissen Ethik*. – 14 (1). – 2003.
- 14.** Peter A. M. *Quality in European Higher Education: Recent Trends and their Historical Roots* / A. M. Peter // *European Journal of Education*. – Jun. 1997. – Vol. 32. – N. 2. – P. 111–127.
- 15.** Rátz T. *Skills and Competencies in Tourism Employment – A Cultural Analysis of Expectations and Experiences* / Rátz T., Kátay Á. // *(Inter)cultural Aspects of Tourism Development* / Rátz T., Sárdi Cs. (eds.). Székesfehérvár : Kodolányi János University College, 2007. – P. 89–100.
- 16.** Гончаренко Л. А. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: Навчальний посібник для студентів / Л. А. Гончаренко, В. В. Кузьменко. – Херсон : РІПО, 2006. – 92 с.
- 17.** Шукин А. Н. *Обучение иностранным языкам: Теория и практика: Учебное пособие для преподавателей и студентов* / А.Н. Шукин. – М. : Филоматис, 2004. – С. 139–140.
- 18.** Соколова І. В. Формування полікультурної компетентності у майбутніх

учителів-філологів / І. В. Соколова, О. А. Івашко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2009. – № 1. – С. 117 – 123. **19.** Щеглова Е. М. Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Е. М. Щеглова. – Омск, 2005. – 164 с. **20.** Васютенкова И. В. Развитие поликультурной компетентности учителя в условиях последиplomного образования : автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / И. В. Васютенкова. – СПб, 2006. – 27 с. **21.** Воротняк Л. І. Особливості формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах // Вісник Житомирського державного університету (Педагогічні науки). – 2008. – № 39. – С. 105–109. **22.** Данилова Л. Ю. Формирование поликультурной компетентности студентов / Л. Ю. Данилова // Учитель. – 2007. – № 3. – С. 12–15. **23.** Федоренко О. О. Професійна підготовка фахівців сфери туризму в університетах Угорської Республіки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. О. Федоренко. – Рівне, 2012. – 256с. **24.** Сафонова В. В. Культуроведение в системе современного языкового образования / В. В. Сафонова. – ИЯШ. – № 3. – 2001. – С. 13–23. **25.** Иконникова С. Восприятие межкультурных различий / С. Иконникова. – М., 2003. – 475 с.

Рецензент: д.пед.н., професор І. В. Поташнюк.